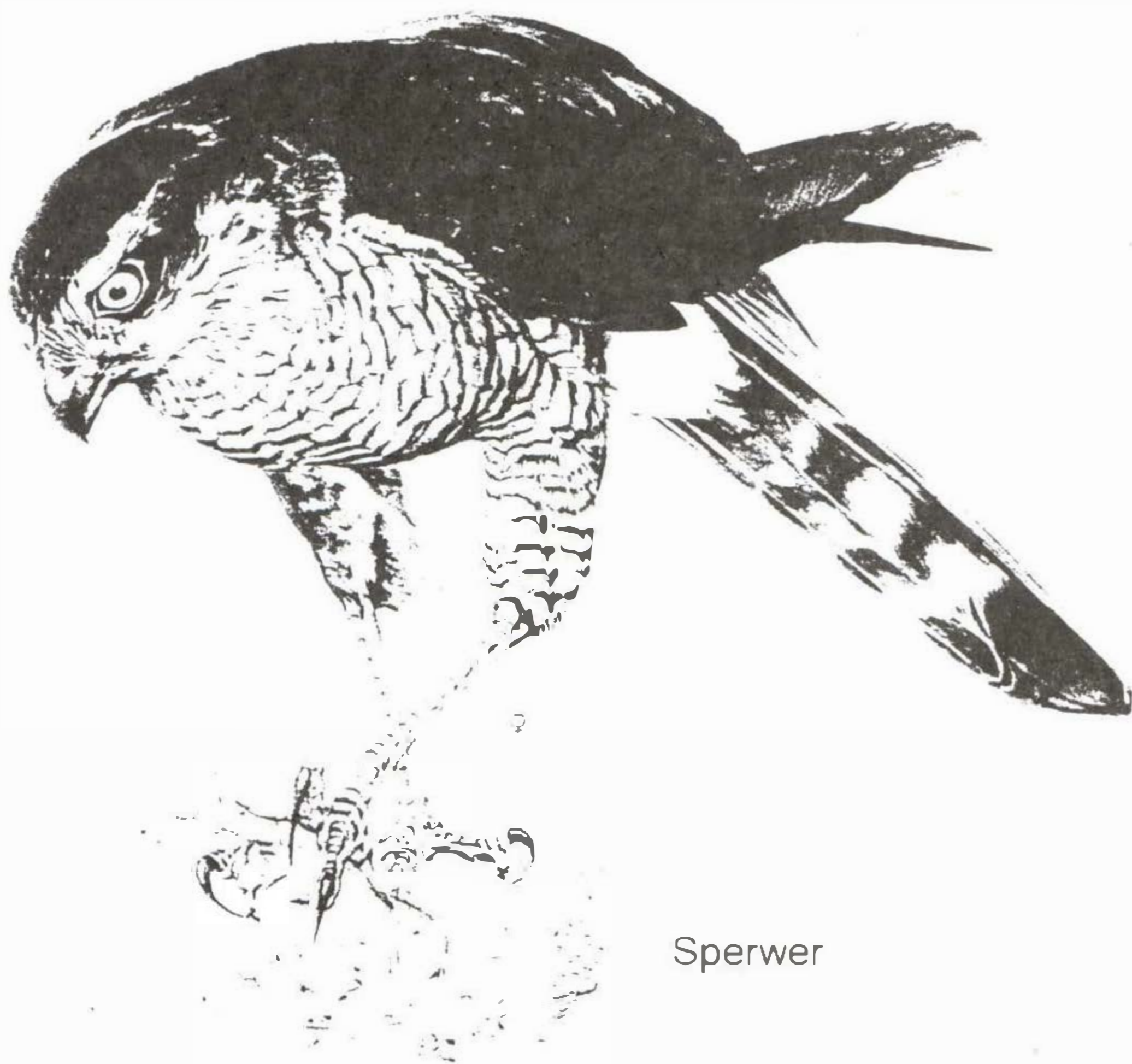

II. Roofvogelherkenning

Jelle van Dijk

Het op naam brengen van roofvogels valt vaak niet mee. Als je een moderne vogelgids erbij haalt, lijkt het allemaal nogal eenvoudig: mooie gekleurde plaatjes van de zittende vogel en meestal ook nog een vliegbeeld. Dat moet toch lukken, zou je zo denken. Maar zelfs met een goede veldgids in de hand kom je er lang niet altijd uit. Die roofvogel zit namelijk niet altijd op korte afstand zo mooi op een tak en voor dat vliegbeeld moet je de vogel toch wel recht boven je hebben.

De tijd dat ook in de beste vogelgidsen de roofvogels beslist niet optimaal werden afgebeeld, ligt trouwens nog niet ver achter ons. Zo werden in de beroemde Vogelgids van Peterson, Mountfort en Hollom (eerste druk van de Nederlandse bewerking door J. Kist in 1954) aanvankelijk de arenden bijzonder slecht afgebeeld. Pas in de latere drukken na 1980 werden nieuwe afbeeldingen van arenden opgenomen. Een geweldige vooruitgang werd geboekt met het verschijnen van het boek "Flight Identification of European Raptors" in 1974. Het boek beleefde vele herdrukken en werd ook in het Nederlands vertaald. Dat je ook met dit boek in de hand voorzichtig moet zijn, benadrukken de schrijvers zelf in hun voorwoord. Zij stellen dat zelfs een geoefend waarnemer tijdens zijn tochten door Europa blij mag zijn als zo'n 70% van de waargenomen roofvogels juist gedetermineerd kan worden.

Wat maakt het op naam brengen van roofvogels dan zo moeilijk? In de eerste plaats speelt de variatie in verenkleed veel waarnemers parten. Een Buizerd kan vrijwel geheel donker, maar ook vrijwel geheel wit zijn met alle overgangen daartussen.

Ook de Wespendif is zeer variabel wat de kleur van het verenkleed betreft. Verder is er bij sommige soorten sprake van verschil tussen mannetje en vrouwtje, zoals bij de Torenavalk en de kiekenieven. Om het nog wat moeilijker te maken verschilt het verenkleed van een jonge vogel vaak aanzienlijk van dat van de volwassen vogel. Bij Havik en Slechtvalk valt het nog wel mee en gaat het om een kleurverschil en lengtestrepen in plaats van dwarsbandering op de borst. Bij sommige arenden wijken de verschillende jeugdkleden echter sterk af van het kleed van de volwassen vogel. Tegenwoordig besteden de moderne vogelgidsen daarom veel aandacht aan deze variatie in verenkleed. Zo heeft de Vogelgids van Peterson drie afbeeldingen van een Buizerd (waaronder één vliegbeeld), terwijl de gids van Lars Jonsson (eerste druk van de Nederlandse bewerking door Arnoud van den Berg in 1994) negen afbeeldingen van deze soort heeft opgenomen.

Maar ook met een perfecte kennis van de verenkleeden zijn we er nog lang niet. Vaak krijgen we een roofvogel niet lekker dichtbij te zien. Vooral als de vogel onbeweeglijk op enige afstand zit, kan de determinatie moeilijk zijn. Vliegt de roofvogel op, dan wordt vaak binnen een paar seconden duidelijk om welke soort het gaat. Bij een vliegende roofvogel zijn altijd meer kenmerken te zien dan bij een zittende vogel. Bij een vliegende vogel kan men snel zaken waarnemen als: staartlengte, smalle of brede vleugels, puntige of 'gevingerde' vleugelpunten, stand van de vleugels ten opzichte van de romp, vleugelslag, enz. Bij al die vleugelkenmerken moet je trouwens voorzichtig zijn. Een Buizerd die in glijvlucht tegen de wind in daalt, oogt heel anders dan een Buizerd die met stilgehouden, uitgestrekte vleugels hoog in de lucht kringen beschrijft! Het aardige van de vogelgids van Lars Jonsson is dat de vliegende roofvogels niet uitsluitend worden afgebeeld alsof je er pal onder staat. Vrijwel steeds is ook het bovenaanzicht opgenomen, iets waarmee de "Flight Identification" indertijd furore maakte.

Het moge duidelijk zijn dat een goede vogelgids met veel afbeeldingen per soort een prima hulpmiddel kan zijn. Daarnaast speelt de veldervaring van de waarnemer een grote rol. Een paar vleugelslagen kunnen reeds genoeg zijn om een donkere roofvogel in de verte tot een Zwarte Wouw te bestempelen, nog voor de licht gevorkte staart te zien is geweest. Een Smelleken dat op grote afstand over zee langs vliegt, wordt niet herkend aan het verenkleed maar louter aan het kleine formaat en de snelle vleugelslag.

Hieronder volgen wat tips voor de herkenning van soorten die in ons land gezien kunnen worden, gebaseerd op veldervaring. In de vogelgidsen dringen dit soort opmerkingen gelukkig ook steeds meer door.

1. 'Biddende' roofvogels

Sommige soorten staan stil in de lucht, loerend naar prooi onder zich. Hierbij wordt de kop in de wind gehouden terwijl de staart gespreid naar beneden steekt.

Kleine roofvogel: Torenvalk, Roodpootvalk, (Grijze Wouw, dwaalgast)

Grote roofvogel: Ruigpootbuizerd, Buizerd, Visarend, kiekendieven, (Slangenarend, dwaalgast).

De Torenvalk is veruit onze bekendste roofvogel en vertoont vrijwel altijd dit typische gedrag. Een Roodpootvalk is wat kleiner en slanker dan een Torenvalk en heeft een staart die wat korter is. Alleen als de Roodpootvalk een prooi op de grond zoekt, wordt er 'gebeden' en dan kan er gemakkelijk verwisseling met een Torenvalk optreden. Gaat een Roodpootvalk op insectenjacht (libellen), dan is verwarring met de Boomvalk verre van denkbeeldig, zeker als men moeilijk de kleur van het verenkleed kan waarnemen. Toch is de Roodpoot in deze situatie te herkennen aan zijn weergaloos soepele en wendbare vlucht waarbij de grote insecten uit de lucht worden geplukt. Let verder op de

Ruigpootbuizerd

tijd van het jaar: de Torenvalk is er altijd en de Roodpootvalk kan alleen van eind april tot eind september gezien worden.

Een grote 'biddende' roofvogel boven water is ongetwijfeld een Visarend. Staat een grote roofvogel boven land te 'bidden' dan moet men niet te snel tot Ruigpootbuizerd besluiten! Ook Buizerden vertonen dit gedrag regelmatig, zeker in gebieden met weinig bomen of andere uitkijkposten. Bij een Ruigpootbuizerd is het niet voldoende als een witte stuit wordt waargenomen, ook veel Buizerden laten iets van een lichte stuit zien! Bij een Ruigpoot is behalve de lichte stuit ook altijd een donker

'borstschild' te zien. Bij donkere exemplaren valt dit evenwel niet op en gaat het om de combinatie van kenmerken: lichte stuit met donkere eindband (niet altijd aan de onderzijde te zien!), lichte ondervleugels met 'polsvlekken' en donkere vleugelpunten. Ervaren waarnemers zal het opvallen dat de Ruigpoot iets groter is dan de gewone Buizerd.

Een biddende kiekendief zorgt zelden voor verwarring met een niet-kiekendief, omdat kiekendieven uitsluitend laag boven de grond dit typische gedrag vertonen.

2. Kiekendieven

Volwassen mannetjes geven doorgaans weinig problemen. Een enkele keer kan een licht gekleurd mannetje Bruine Kiekendief verward worden met het mannetje van de Blauwe Kiekendief, vooral als de vogel alleen van onderen wordt gezien. De donkere buik van de Bruine Kiekendief is evenwel een goed kenmerk. Ook de mannetjes van de Blauwe en de Grauwe Kiekendief kunnen met elkaar verward worden, zeker als de vogels slechts kort zichtbaar zijn en op betrekkelijk grote afstand van de waarnemer blijven. De verwarring slaat toe als men de onderzijde nauwelijks kan waarnemen en men bovendien te maken heeft met een nogal lichtgekleurd mannetje Grauwe Kiekendief waarbij de donkere streep op de bovenzijde vrijwel ontbreekt. In zo'n geval moet de elegante, 'dansende' vliegwijze uitsluitel geven.

Onvolwassen Bruine Kiekendieven zijn soms geheel donkerbruin en kunnen verward worden met Buizerd en Zwarte Wouw. De laatste is evenwel iets groter, heeft een dieper doorslaande vleugelslag en een andere staart. Bij een Bruine Kiek is de staart afgerond, terwijl de gespreide staart van een Zwarte Wouw recht afgeknipt lijkt (pas als de staart niet gespreid is valt op dat de staart licht gevorkt is!). Verwarring met een Buizerd komt veel vaker voor, zeker als in de trektijd kiekendieven ook hoog over vliegen. Een Buizerd heeft evenwel een in verhouding kortere staart, terwijl er vrijwel altijd enige tekening op de ondervleugel te zien is. Een klassiek probleem vormt de herkenning van de vrouwtjes van Grauwe en Blauwe Kiekendief. Belangrijk is het om op de kalender te letten. In Noordwijk blijft de doortrek van (een enkele) Grauwe Kiek beperkt tot april/mei en augustus/september, terwijl de Blauwe een doortrekker en wintergast van oktober tot in maart is. Het vrouwtje van de Grauwe is slanker dan het vrouwtje Blauwe, terwijl de vlucht veel sierlijker is. Dat kenmerk krijgt men pas goed onder de knie als je de Grauwe en de Blauwe veel gezien hebt. Voor de Blauwe hoeft je niet ver te reizen, want deze soort is elke winter wel in onze duinen te zien. Voor de Grauwe Kiekendief moet je meer moeite doen. De tijd dat beide soorten naast elkaar op vrijwel alle Waddeneilanden broedden, ligt helaas ver achter ons. Nu blijft het broeden van de Grauwe Kiekendief in ons land beperkt tot enkele plaatsen in Oost-Groningen en Flevoland. Boven de uitgestrekte graanvel-

den van Frankrijk en Spanje kan men de Grauwe Kiekendief gelukkig nog op veel plaatsen tegenkomen.

3. Sperwer en Havik

Een mannetje Sperwer zal nooit verward worden met een wijfje Havik, daarvoor is het grootteverschil te opvallend. Een probleem kan zich voordoen bij een mannetje Havik vergeleken met een wijfje Sperwer. Het lengteverschil bedraagt slechts 10 cm! Hoewel de soorten oppervlakkig op elkaar lijken, zijn er toch een paar opvallende verschillen. Het mannetje Havik is veel compacter en zwaarder dan het slanke sperwervrouwtje. Krijgt men een zittende Havik goed in beeld, dan zal de brede borst opvallen. Ondanks het 10 cm grootteverschil weegt het havikmannetje tweemaal zoveel als het sperwervrouwtje. Bij de Havik is de staart in verhouding met de romp duidelijk korter, terwijl de staartuiteinden afgerond zijn. Dit in tegenstelling tot het sperwervrouwtje met een opvallend lange en 'hoekige' staart. Een goed kenmerk is ook de typische staccato vleugelslag van de Sperwer, vergeleken met de wat soepeler en dieper doorslaande vleugelslag van de Havik.

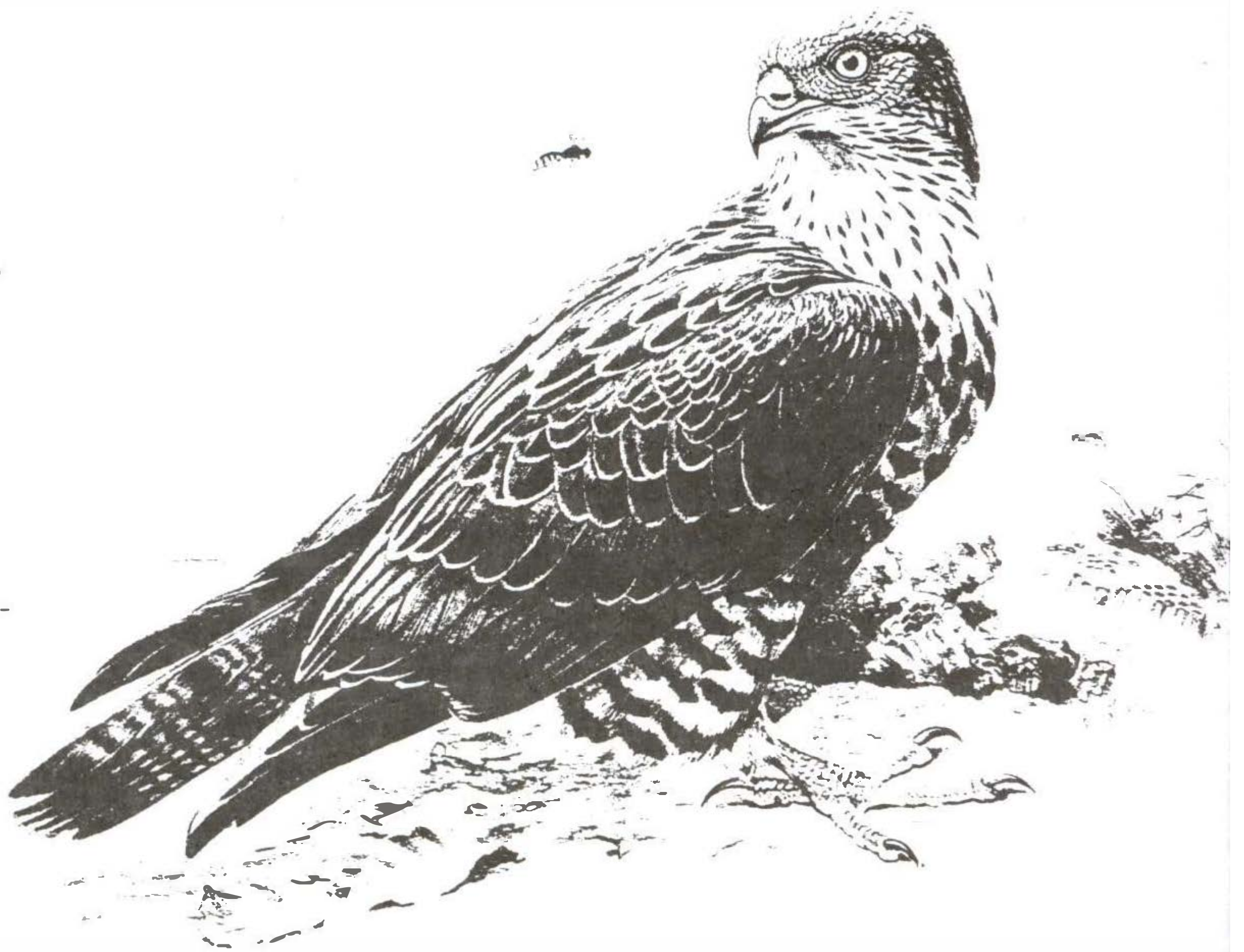
4. Buizerd en Wespendif

Buizerd en Wespendif zijn beide zeer variabel wat verkleed betreft. Krijgt men de onderzijde goed te zien, dan zijn vrijwel alle Wespendifen levendiger getekend dan Buizerden. Toch moet men de determinatie nooit alleen hierop baseren. Een Wespendif heeft een iets langere staart, waarop vaak een duidelijke eindband en twee banden bij de staartwortel zijn te onderscheiden. De waarnemer is echter lang niet altijd in de positie dit kenmerk waar te nemen. Wordt de Wespendif op grote afstand zwevend waargenomen, dan is het vlak of zelfs iets naar beneden houden van beide vleugels een eerste aanwijzing. De Buizerd houdt bij het zweven de vleugels namelijk iets schuin naar boven. Doorslaggevend bij de determinatie is dikwijls de vrij kleine iets verder uitstekende kop waardoor het silhouet aan een Koekoek doet denken.

Let natuurlijk ook op de tijd van het jaar. Wespendifen worden in ons land alleen waargenomen van eind april tot eind september, terwijl Buizerden in alle maanden van het jaar gezien worden.

Het moge duidelijk zijn dat het determineren van roofvogels een spannende aangelegenheid is. Als er bij één groep vogels het gezegde "aldoende leert men" geldt, dan is het wel bij de roofvogels. Goed kijken en de vogel langdurig met de kijker volgen, zijn van groot belang. Natuurlijk is een goede veldgids een behoorlijke steun in de rug. Al eerder werden twee boeken aanbevolen. Een bezoek aan een roofvogelrijk gebied kan ook heel leer-

zaam zijn. Een eindje Frankrijk of Duitsland in is al voldoende voor het goed leren herkennen van soorten als Buizerd, Wespendif, Rode Wouw en Zwarte Wouw. In Frankrijk kan men trouwens ook nog regelmatig Blauwe en Grauwe Kiekendief in elkaars nabijheid aantreffen. Heel leerzaam is natuurlijk ook een bezoek aan een toplocatie voor wat roofvogels betreft. Een paar van die gebieden tot besluit:

Wespendif

1. Müritzgebied in Mecklenburg (Duitsland), met Zeearend, Visarend, Schreeuwarend, Rode Wouw, Zwarte Wouw, Bruine Kiekendief, Wespendif.
2. Cevennen/Causse (Z-Frankrijk), met Vale Gier, Aasgier, Slangenarend, Steenarend, Zwarte Wouw, Rode Wouw, Slechtvalk.
3. Hortobagy (Hongarije), met Roodpootvalk, Sakervalk, Keizerarend, Slangenarend, Arendbuizerd.
4. Westelijke Spaanse Pyreneeën met Lammergier, Vale Gier, Aasgier, Steenarend, Dwergarend, Slangenarend, Slechtvalk, Rode Wouw, Zwarte Wouw.
5. Concentratiepunten van roofvogeltrek: Falsterbo (Zweden), Tarifa (Spanje), Istanboel (Turkije).

Literatuur

Peterson R.T., Mountfort G. & Hollom P.A.D. 1954. Vogelgids. Amsterdam.

Porter R.F., Willis I., Christensen S. & Nielsen B.P. 1974. Flight Identification of European Raptors. Berkhamsted U.K.

Jonsson L. 1993. Vogels van Europa. Baarn.